

KARADENİZ'DE GREK KOLONİZASYONU VE ARGONAUTLAR

Akın TEMÜR¹

Özet

Karadeniz’de Grek kolonizasyonu hem Anadolu hem de Yunanistan tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle balıkçılık, maden, tahıl, kereste gibi birçok ürün bakımından zengin topraklara ve denizlere sahip Anadolu, nüfusu gittikçe artan ve hammadde yönünden sıkıntı çeken Yunanlılar için bir kurtuluş kapısı olmuştur. Greklerin kolonizasyon faaliyetlerine M.Ö. 11. yy.dan itibaren başladıkları, öncelikli olarak Ege ve Akdeniz, daha sonra ise Marmara ve Karadeniz kıyılarını kolonize ettikleri bilinmekle birlikte, genel olarak Karadeniz’deki Grek kolonizasyon hareketlerinin M.Ö. 750 ile 550 yılları arasında ve 200 yıl sürdüğü kabul edilmektedir. Grekler için bu kadar önemli bir olayın tarihi ve edebi metinlere yansımamış olması mümkün değildir. Özellikle de şairler ve ozonlar tarafından kaleme alınan ve kulaktan kulağa taşınarak yüzlerce yıl varlığını koruyan efsaneler, bu konuda bize önemli bilgiler sunar. Karadeniz’de yürütülen kolonizasyon hareketlerinin mitolojiye yansımaları birçok efsanede karşımıza çıkmaktadır. Grek mitolojisinde var olan bu efsaneler, Greklerin Karadeniz kıyıları hakkında M.Ö. 8. yy. sonundan itibaren bilgi sahibi olduklarını gösteren önemli kanıtlardır. Bunlardan biri olan ve Rodoslu Apollonios tarafından, M.Ö. 3. yüzyılda kaleme alınan Argonautlar Efsanesi, İason ve arkadaşlarının altın postu aramak için, Yunanistan’dan Gürcistan’a olan seferini ve karşılaştıkları olayları anlatır. Mitlerin büyük ölçüde tarihi veya coğrafik olayların kişileştirilmiş veya somutlaştırılmış biçimleri olarak düşünüldüğünde, Argonautlar Efsanesi’nin de aslında Greklerin kolonizasyon hareketlerinin edebiyata aktırılmış bir biçimi olduğu düşünülebilir. Bu çalışmada Argonautlar Efsanesi ile Greklerin Karadeniz’deki kolonizasyonu arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Greek Kolonizasyonu, Efsane, Argonautlar

GREECE COLONIZATION AND ARGONAUTLES IN THE BLACK SEA

Abstract

Greek colonization in the Black Sea has a very important place in terms of both Anatolian and Greek history. Having wealthy lands and seas especially in terms of fishing, mining, cereal, lumber and many other products, Anatolia has become a gateway to liberation for Greeks with increasing populations and raw material problems. It is known that the Greek colonization activities started from the 11th century BC, primarily colonizing the Aegean and Mediterranean coasts and then the Marmara and Black Sea coasts. It is generally accepted that the Greek colonization movements in the Black Sea were between 750 and 550 BC and lasted for 200 years. It is not possible that such an important event for the Greeks is reflected in the history and literary texts. Especially legends written by poets and verbally preserving their existence for hundreds of years provide us with important information in this regard. The mythological reflection of the colonization movements in the Black Sea is confronted in many myths. These myths that existed in the mythology of Grek, the Greeks about the Black Sea in the 8th century BC. they are evidence from the end that they have knowledge.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun, akintemur@yahoo.com

The Argonauts legend written by Apollonios in the 3rd century BC is one of them. This myth tells Jason and his friends about the journey from Greece to Georgia to look for a golden post, and the events they met during this time. When myths are thought to be largely personalized or embodied forms of historical or geographical events, it can be thought that the Argonauts Legend is in fact a transposed form of the colonization movements of the Greeks. In this study, the relationship between the Argonauts Legend and the colonization of the Greeks in the Black Sea will be tried to be determined.

Key Words: Black Sea, Greek Colonization, Myth, Argonauts

GİRİŞ

Yüzey şekillerinin ve coğrafi konumunun getirdiği doğal savunma sistemi, zengin yer altı ve yer üstü kaynakları, içinde birçok canlı türünün barındığı deniziyle birlikte, çağlar boyunca birçok halka ev sahipliği yapmış olan Karadeniz Bölgesi, tarih boyunca büyük güç mücadelelerinin de merkezinde yer almıştır. İnsanlık tarihinin, tarih öncesi dönemlere kadar uzandığı Karadeniz Bölgesi'nin asıl değeri Grek kolonistlerin bu bölgeye yönelmesiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Grekler ilk dönemlerde Karadeniz'e, deniz manasına gelen pontos ismini vermişlerdir (Bu adlandırma için bkz. Allen 1947, 86-88; Arslan 2006, 75-87) . İlk olarak Homeros'un eserlerinde karşımıza çıkan bu ismin yanında, Grekler denizin sisli ve fırtınalı oluşu, sahip olduğu adaların ve sığınılacak limanların azlığı nedeniyle, "dost olmayan, misafirperver olmayan deniz" anlamında "Axeinos" ismini de kullanmışlardır (Tarhan 1972, 35; Arslan 2006, 80). Bu terim Karadeniz yolunun güvenli olmadığını işaret etmek için kullanılmıştır. Bunun yanında Heradotos'un da belirttiği; Karadeniz'in kıyı bölgelerinde yaşayan ve yabancılara çok da iyi davranmayan kabilelerin varlığı, hatta bu kabilelerin yakaladıkları yabancıları tanrılarına kurban olarak sunma adetleri, Greklerin Karadeniz için bu terimi kullanmalarının bir diğer nedeni olarak da düşünülmektedir. Zamanla Greklerin daha dayanıklı gemiler yapması ve bu gemilerle Karadeniz'deki zengin hammadde kaynaklarına ulaşması, Karadeniz için kullandıkları Axeinos isminin yerine misafirperver deniz anlamında "Pontos Euxeinos" kelimesini kullanmalarına yol açmıştır (Tarhan 1972, 36; Işık 2001, 2; Arslan 2006, 82). Karadeniz için Grekler tarafından adlandırılan bu isimler zamanla yaygınlaşmış ve diğer milletler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır.

Greklerin Karadeniz'de kolonizasyon faaliyetlerine (Tsetskhladze 1992, 223-258; Tsetskhladze 2008) ne zaman başladığı sorusuna tam olarak bir cevap vermek oldukça güçtür (Çapar 1991, 303). Bunun en büyük sebeplerinden biri, antik kaynaklardaki bilgilerin çelişkili olması ve bölgedeki kazıların yeterli olmayışıdır (Atasoy 1997, 2). Bununla birlikte genel görüş M.Ö. 11-9 yy.'dan itibaren kolonizasyon faaliyetlerine başladıkları (White 1961, 443) öncelikli olarak Ege ve Akdeniz, daha sonra ise Marmara ve Karadeniz kıyılarını (Harita 1) kolonize ettikleri kabul edilmektedir (Işık 2001, 5). Ancak bunlar çok kapsamlı kolonizasyon hareketleri değildir. Karadeniz'deki Grek kolonizasyon hareketlerinin ne zaman başladığı sorusu tartışmalı olmakla birlikte, ilk olarak Miletliler tarafından gerçekleştirildiği kabul edilmektedir (Işık 2001, 6; Tsetskhladze 2005, 10). Milet kolonilerinin Karadeniz'de M.Ö. 750 ile 550 yılları arasında yaklaşık 200 yıl süren bir kolonizasyon faaliyeti sürdürdükleri (Harita 2) genel kabul gören bir görüştür. Ancak Homeros'un destanlarının yanı sıra Argonautlar efsanesi gibi destanlar Greklerin kolonizasyon hareketlerine çok daha önce başladıklarını göstermektedir (Tarhan 1972, 35). Kolonizasyon faaliyetleri için birçok sebep ileri sürülse de asıl sebep ekonomiktir (Atasoy 1997, 3). Özellikle balıkçılık, maden (Çapar 1991, 319-326), köle ticareti (Tsetskhladze 1994, 114; Tsetskhladze 2005, 26-27) tahıl, kereste gibi birçok ürün bakımından zengin topraklara ve denizlere sahip Anadolu'nun, nüfusu gittikçe artan ve hammadde yönünden sıkıntı çeken Grekler için bir kurtuluş kapısı olmasıdır (Cawkwell 1992, 289). Karadeniz'in kolonizasyonu sürecinde özellikle Miletlilerin ortaya çıkmasının temel nedeni olarak, doğu sınırlarında ortaya çıkan Lidya devletinin Milet'in iç kesimlerle olan bağlantısını kesmesi ve ekonomik yönden Miletlileri geriletmeye çalışması bağlanır (Atasoy 1997, 3) Bu süreç doğal olarak Miletlileri yeni yollar arayışı içine sokmuştur. Ege ve Akdeniz Bölgesi'ndeki liman kentlerinin diğer uluslar tarafından kolonize edilmiş olması, Miletlilerin başka bölgelere yönelmelerine sebep olmuştur. Bu süreçte gelişen

teknolojiyle birlikte özellikle penteconter adı verilen 200 kişiye kadar yolcu taşıyabilen büyük gemilerin yapılmış olması bu kapsamda oldukça önemlidir (Roebuck 1959, 31-32). Güçlü ve sağlam gemilerin yapılmasıyla birlikte, Miletlilerin daha önce güvenli olmadığı için çıkamadıkları Marmara'ya ve Karadeniz'e koloniler kurmalarına olanak sağlamıştır.

Öncelikli olarak Marmara Denizi kıyılarında koloniler kuran Miletliler sonraki süreçte Karadeniz'e yönelmişlerdir. Genel olarak Karadeniz'deki Grek kolonizasyon sürecinin üç evre içinde gerçekleştiği (Atasoy 1997, 5) ve Plinius'un da ifade ettiği gibi, asıl koloni kentlerinin yanında, bunlarında kurduğu küçük kentlerle birlikte 90'ın üzerinde koloni kurulduğu bilinmektedir.

Böylece Karadeniz'de Grek şehirlerinin kurulmasıyla Ege Dünyası ve Karadeniz arasında sıkı bir ticari ilişki ortaya çıkmıştır (Atasoy 1997, 6). Bu süreçte koloni kuran kentle kolonisi arasında çok büyük benzerlikler olmakla birlikte, aralarında bazı farklılıkların da olduğu görülür. Öncelikle koloni kelimesini tanımlamakta fayda vardır. Koloni kelimesi Latince olup *colonia* kelimesinden gelir ve özellikle Romalıların ele geçirdikleri topraklarda, insanları kontrol altında tutmak için oluşturdukları garnizonlar için kullanılmıştır. Bu kapsamda Greklerin yaptıklarını açıklamak için, çok uygun bir kelime değildir. Zira Grekler bunun için *apoikia* kelimesini kullanmışlardır ki bu da "evlerinden, yurtlarından uzaktaki ev" anlamına gelmektedir (Tsetschladze 2015, 208). Dolayısıyla Grek Kolonizasyonu dediğimiz süreci günümüzdeki anladığımız anlamıyla koloni kelimesiyle tam olarak açıklayabilmek mümkün değildir. Koloni kurma sürecinde öncelikle Oikist denen başkanlar seçiliyor ve sonrasında şehir meclisinden izin alındıktan sonra koloninin kurulacağı yer belirleniyordu. Daha sonra kehanet merkezi olan Delphi Apollon Tapınağı'na gidilerek Pythia adı verilen rahibe danışılarak onay alınıyor ve böylece koloni kurma süreci başlıyordu.

Grekler için bu kadar önemli bir olayın tarihi ve edebi metinlere yansımamış olması tabii ki düşünülemez. Özellikle de şairler ve ozonlar tarafından kaleme alınan ve kulaktan kulağa aktararak yüzlerce yıl varlığını koruyan efsaneler, bu konuda bize önemli ipuçları verir. Karadeniz'de yürütülen bu kolonizasyon hareketlerinin mitolojiye yansımaları ise, birçok efsanede karşımıza çıkar. Bu efsanelerde Greklerin Karadeniz'e yaptıkları yolculuk sırasında başlarına gelen olaylar, gördükleri yerler ve karşılaştıkları kavimler farklı mitolojik efsanelere dönüşür (Tarhan 1972, 35; Arslan 2006, 78-79). Bu efsanelerden biri de Argonautlar efsanesidir (Bacon 1925, 168). Bu efsaneden birçok antik yazar söz eder. En erken bilgileri Homeros'un İlyada ve Odesia adlı eserlerinde buluruz (Homeros II, VII. 465-475; Od, XII. 69-75). Homeros eserlerinde Kirke ile Kral Aietes'in kardeş olduğunu, Argo gemisini, Iason'u ve onun Aietes'in ülkesine gidip oradan geri döndüğünü anlatarak Kolkhis hakkında ayrıntılı bilgiler sunar. Aynı dönem yazarlarından Hesiodos ise, Theogonia'sında Kirke ve kral Aietes'in kardeş olduklarından, Phasis Irmağı'ndan, Aietes, Argo gemisi, Iason ve Medeia'dan söz eder (Hesiodos Theog, 955-1002).

Aietes'in kralı olduğu Kolkhis hakkında ilk kez bilgi veren antik yazar ise M.Ö. 8. yüzyılda yaşamış olan Eumelos'tur. Eumelos'a göre, Kolkhis'in kralı Aietes aslen Korinthos'ludur ve Iason'un Kolkhis'e gitme nedeni, Altın Post'lu Koç değildir. Fakat Iason, Kolkhis'ten Aietes'in kızıyla birlikte Iolkos kentine döndüğünde, Korinthos halkı, ardında hiçbir selef bırakmadan ölen son kralları Marathon'un yerine Kolkhis Kralı Aietes'in kızı Medeia'yı geçirmek isterler. Bu yüzden Medeia, kocası Iason'la birlikte Korinthos'a gelerek krallığı devralır ve hükümdarlığı Iason'a verir.

Argonaut'lar ve Altın Post öyküsünü en kapsamlı bir şekilde ele alan, MÖ. III. yüzyıl yazarlarından Rhodos'lu Apollonios'tur (Apoll. Rhod. Argon). Apollonios'un Argonautika adlı eserinde, efsane Iason ve Argonaut'ların Yunanistan'a dönmeleriyle son bulur. Iason ve Medeia'nın başından geçenler ise, M.Ö. V. yüzyılın ünlü trajedi yazarlarından Euripides'in Medeia adlı eserinde anlatılmıştır. Iason ve Pelias'ı ilgilendiren bölümler ise, aynı dönem şairlerinden, Pindaros'un Pythia ve Olympia adlı şiirlerine; daha sonra da Apollodoros'un Bibliotheka adlı eserine ve Seneca'nın Medeia adlı tragedyasına konu olmuştur.

M.Ö. VI. yüzyılda Giritli Epimenides, Argo gemisinin inşası ve Iason'un Kolkhis'e olan seferini kaleme almıştır. Aynı şekilde, M.Ö. V. yüzyıllarda yaşamış ünlü coğrafyacı Hekataios,

Argonaut'lara ve Kolkhis'e olan yolculuklarına değinmiştir. M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış ünlü tarihçi Herodotos'a göre ise, Grekler uzun bir gemiye atlayarak Kolkhis'teki Aia kentine ve Phasis Irmağı'na kadar gelmişler ve görevlerini yerine getirdikten sonra, kralın kızı Medeia'yı da kaçıarak Yunanistan'a geri dönmüşlerdir. Benzer şekilde Arrianus'ta Karadeniz seyahatini anlattığı eserinde de yine Argonautlar efsanesine yer verilir (Arslan 2005, 61-65).

Argonautlar efsanesi bu şekilde birçok antik kaynakta ifadesini bulmuştur. Bu Antik yazarlardan öğrendiğimiz kadarıyla efsane, genel hatlarıyla İason ve arkadaşlarının altın postu aramak için, bir gemiyle Yunanistan'dan Kolkhis'e yani Gürcistan'a olan seferini ve sefer sırasındaki karşılaştıkları olayları konu alır (Graves 2004, 713-766; Erhat 2010, 51-54; Bulfinch 2011, 146-154). Efsanenin adı Argo adlı gemiden türetilmiş olup, Grekçede hız anlamına gelmektedir (Işık 2001, 222). Mitolojiye göre geminin yapımına savaş ve zeka tanrıçası Athena bizzat eşlik etmiş ve geminin yelkenlerini kendi elleriyle dikmiştir.

Sefere katılanların isimleri tartışmalı olmakla birlikte genel olarak Kaptan İason, gemi ustası Argos, dümenci Tiphys, ozan Orpheus, İdmon, Amphiaraios ve Mopsos adlı kahinler, Kuzey Rüzgarlarının tanrısı Boreas'ın oğulları Kalais ile Zetes, Zeus ve Leda'nın iki oğlu Kastor ile Polluks, Peleus ile bunların kuzenleri İdas ve Lygkeus ve diğerleridir. Argo gemisine binenlerin listesi kaynaklarda oldukça farklı olmakla birlikte Herakles'in de gemide bulunduğu ve gemidekilerin toplam sayısının 50-55 civarında olduğu kabul edilmektedir (Grimal 1997, 87,88; Graves 2004, 722). 50 kürekçinin kürek çekebileceği büyüklükte olan gemi Teselya'nın bir limanı olan Pagasai'de Argos tarafından inşa edilir. Argo gemisinin başlangıç noktası ise İolkos limanıdır (Cömert 2008, 101). Geminin izlediği rotaya baktığımızda ilk önce Lemnos Adası'na sonrasında ise Samothrake Adası'na uğradığını görürüz. Sonrasında Hellespontos'tan yani Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Kapıdağ Yarımadası'ndaki Kyzikos'a ulaşırlar (Graves 2004, 725-728). Karadeniz'e geçmeden önce Trakya sahillerinde mola verirler. Sonra Karadeniz'e doğru kürek çekilir. Bu bölümde Symplegadlar olarak adlandırılan ve çarpışan kayaların bulunduğu bir geçitten bahsedilir. Bunlar Boğaziçi'ni kontrol eden ve sisin altına gizlenmiş devasa kayalardı (Graves 2004, 734). Efsanede şu ifadeler yer verilir: *“Zorluyordu bordadan Argo'yu sert akıntılar dört yanda kabaran öfkeli dalgalar patlarken kayalıklarda; dokundu bir an tekne gökyüzüne dev bir sarkıt gibi, derken boyladı denizin dibini, çok yukarılarda kaldı yabanıl dalgalar.”* Bu ifadeler Karadeniz'in geçit vermez bir deniz olduğunun göstergesi olarak kabul edilir. Symplegadlar olarak adlandırılan çarpışan kayaların bulunduğu bu alandan geçildikten sonra Karadeniz'in güney sahillerini izleyerek Sinop'a ve oradan Giresun Adası'na ulaşırlar. Daha sonra Halys (Kızılırmak) Irmağı'ndan Amazonlar ülkesine çıkarlar ve oradan Kafkas Dağları'na doğru yola devam ederler. Sonunda altın postun bulunduğu Kolkhis ülkesine yani Gürcistan'a varırlar (Cömert 2008, 101). Böylece 4 ay süren yolculuk tamamlanmış olur.

Argonautların yolculuğu analiz edildiğinde izledikleri rotanın Greklerin kolonizasyon sürecinde takip ettikleri rotadan çokta farklı olmadığına tanık oluruz ((Harita 3-4). Zira gemi sırasıyla Lemnos ve Samotrake (Semendirek) Adasına uğramış, sonrasında Çanakkale Boğazından geçerek Marmara Denizi'ne girmiş ve Trakya kıyılarına ve Kapıdağ yarımadasına uğramıştır. Daha sonra boğazdan gelecek Karadeniz'e açılmış, güney kıyılarındaki kentlere uğrayarak Gürcistan'a ulaşmıştır. Efsanenin dönüş yolu biraz karışıktır. Bazı anlatımlara göre gemi İstros yani tuna nehri üzerinden Adriyatik Denizi'ne çıkar. Sonraki süreçte Sicilya Adasından geçerek Libya kıyılarına ulaşırlar. Oradan da Girit üzerinden İalkos Limanına geri dönerler (Erhat 2010, 53).

Efsanenin Grek kolonizasyon hareketleriyle olan diğer bir ilişkisi ise seferin düzenlenmesine gerekçe gösterilen ve Kolkhis'te (Gürcistan) bulunan Altın Post'tur. Zira Argonautların almak için sefer düzenlediği Altın Post bir koyun postudur ve bunlar Strabon'un da belirttiği gibi Kolkhis Bölgesi'nde altın arama sırasında kullanılmaktadır. Araştırmacılara göre bu işlem tahta bir çerçeve içine gerilen koyun postunun suyun içine daldırılarak, suda bulunan altın taneciklerini yakalama yöntemine dayanıyordu. Sonrasında bir ağaca asılan post kurduktan sonra dövülerek altın elde edilmiş olunuyordu (Köse 1991, 75).

Bütün bu veriler Argonautlar Seferi olarak adlandırılan efsanenin, aslında Greklerin kolonizasyon sebeplerinden biri olan madencilik efsanesine dönüşmüş şekilden başka bir şey

olmadığını açık bir şekilde göstermektedir (Köse 1991, 75). Efsanede her şehirden temsilcilerin Argonaut seferine katılması aslında Karadeniz ticaretinden pay kapma savaşının bir göstergesidir. Efsane de özellikle altın post için Kholkis'e ulaşılma istenmesi bunun en büyük kanıtıdır. Zira Kafkasya Bölgesi maden yönünden oldukça zengin bir bölgedir. Kholkis Bölgesi'nin ise özellikle altın ve gümüş (Çapar 1991, 326) madenleriyle meşhur olduğu ve Greklerin burada kuyumculuk, mühürcülük ve yüzük taşı üretmek için atölyeler kurduğu bilinmektedir (Tsetskhladze 2005, 25). Tabii özellikle deniz yoluyla ulaşılabilen bir yer olması da işin ayrı bir boyutudur (Köse 1991, 75).

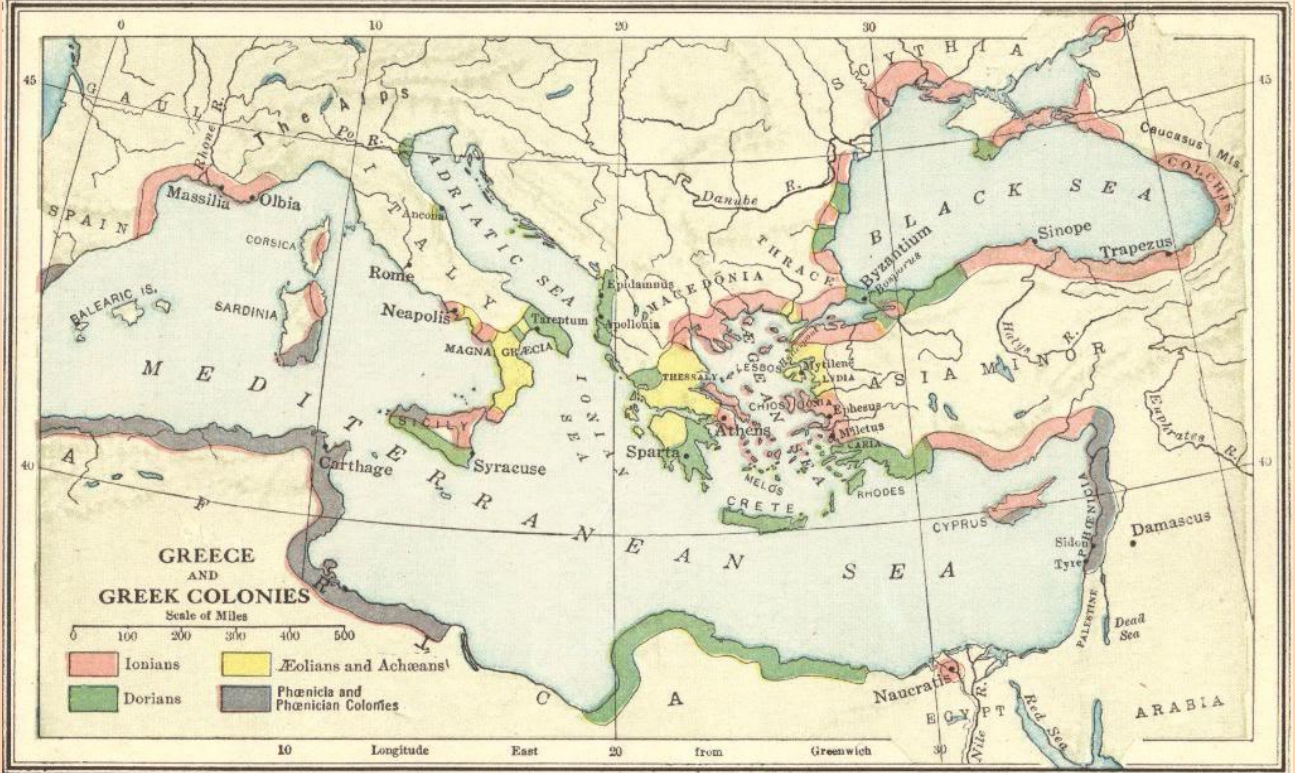
SONUÇ

Sonuç olarak Karadeniz'de Grek kolonizasyonu hem Anadolu hem de Yunanistan tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Grekler için bu kadar önemli bir olayın tarihi ve edebi metinlere yansımamış olması da tabii mümkün değildir. Tüm bu serüvenler ve Altın Post hikayeleri Grekli kolonistlere ilham kaynağı olmuş, gemi teknolojilerini gelişmesiyle birlikte, özellikle hammadde aramak için Karadeniz'e yönelmelerine sebep olmuştur. Mitlerin büyük ölçüde tarihi veya coğrafik olayların kişileştirilmiş veya somutlaştırılmış biçimleri olarak düşünüldüğünde, Argonautlar Efsanesinin de aslında Greklerin bu kolonizasyon hareketlerinin edebiyata aktırılmış bir biçiminden başka bir şey olmadığı açık bir şekilde görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Allen, W. S. (1947). "The Name of the Black Sea in Greek" *The Classical Quarterly*, Vol. 41, No.3/4, 86-88.
- Arslan, M. (2005). *Arriani Periplus Ponti Euxini=Arrianus'un Karadeniz Seyahati* (Çev. ve Yorm. M. Arslan), İstanbul.
- Arslan, M. (2006). "Pontos'tan Karadeniz'e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar, Varsayımlar ve Gerçekler" *OLBA XIV*, 2006, 75-91.
- Apollonios Rhodios, *The Argonautica*. With an English translation by R. C. Seaton, Reprint. Cambridge, Mass.-London 1967.
- Atasoy, S. (1997). *Amisos, Karadeniz Kıyısında Bir Kent*, Samsun.
- Bacon, J.R. (1925). *The Voyage of the Argonauts*, London.
- Bulfinch, T. (2011). *Bulfinch Mitolojisi*, İstanbul.
- Cawkwell, G.L. (1992). *The Classical Quarterly, New Series*, Vol. 42, No. 2, 289-303.
- Cömert, B. (2008). *Mitoloji ve İkonografi*, Ankara.
- Çapar, Ö. (1991). "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 15 Sayı: 26, 303-327
- Erhat, A. (2010). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul.
- Graves, R. (2004). *Yunan Mitleri* (Çev. U. Akpur), İstanbul.
- Grimal, P. (1997). *Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma* (Çev. S. Tamgüç). İstanbul.
- Homeros, İlyada (Çeviren: Erhat, A. – Kadir, A.), İstanbul, 1993.
- Homeros, Odysseia (Çeviren: Erhat, A. – Kadir, A.), İstanbul, 1994.
- Işık: Işık, A. (2001). *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Ankara.
- Köse, A. H. (1991). "Tarihsel ve Mitolojik Verilerin Işığında Doğu ve Orta Karadeniz Bölgesi Uygarlıklarının Madencilik Faaliyetleri", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, Sayı: 39, Ankara, 72-82.
- Ortelius A. (1601). Old map of the route of Jason and the Argonauts in the Mediterranean Sea.

- Roebuck, C. (1959). *Ionian Trade and Colonization*. Newyork.
- Tarhan, M.T. (1972). *Eskiçağ'da Kimmer Problemi* (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Tsetskhladze, G. R. (1992). Greek Colonization of the Eastern Black Sea Littoral (Colchis), *Dialogues d'histoire ancienne*, Volume 18, Num. 2, 223 – 258.
- Tsetskhladze, G. R. (1994). “Colchians, Greeks and Achaemenids in the 7th-5th Centuries BC: A Critical Look”. *Klio* 76, 78-102.
- Tsetskhladze, G. R. (2005). *Karadeniz'in Tarih ve Arkeolojisi Üzerine* (Yay. Haz. S. Atasoy), İstanbul.
- Tsetskhladze, G. R. (2008). *Greek Colonisation an Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*, Vol. 2, Boston.
- Tsetskhladze, G. R. (2015). The Greek Colonisation of the Mediterranean and the Black Sea, Greek Colonisation New Data, *Current Approaches Proceedings of the Scientific Meeting held in Thessaloniki*, 207-225.
- White, M.E. (1961). “Greek Colonization” *The Journal of Economic History*, Vol.21, No.4, 443-454.
https://myhero.com/Jason_Argonauts_Myth (Erişim tarihi: 24.05.2018).

Harita 1: Grek Kolonizasyon Hareketleri

Harita 2: Karadeniz'de Kolonizasyon Hareketleri (Arslan 2006, Fig. 1)

